

MARCIN ROJEK

Międzypokoleniowe uczenie się w cyberprzestrzeni. Przykład projektu „ICT Guides”¹

Intergenerational Learning in Cyberspace. Example of the „ICT Guides” Project

Doktor, Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk o Wychowaniu, Katedra Teorii Wychowania, Polska

Streszczenie

W artykule przedstawione są wyniki badań nad międzypokoleniowym uczeniem się w cyberprzestrzeni przeprowadzonych w ramach projekt „ICT Guides” (Erasmus+). Projekt polegał na cyklicznym organizowaniu w czterech europejskich metropoliach kursów międzypokoleniowego uczenia się z udziałem uczniów z rodzin imigrantów i lokalnych seniorów, które wspomagane były przez nowoczesne technologie (z ang. ICT). Wyniki badań wskazują, że świat wirtualny może być dogodnym miejscem międzypokoleniowych spotkań i oddziaływań edukacyjnych motywujących uczniów do nauki oraz ograniczających wykluczenie społeczne i cyfrowe seniorów.

Słowa kluczowe: cyberprzestrzeń, nowoczesne technologie w edukacji, międzypokoleniowe uczenie się

Abstract

The article presents the results of research on intergenerational learning in the virtual world conducted as part of the „ICT Guides” project (Erasmus+). The project consisted in intergenerational learning courses with the participation of pupils from immigrant families and local seniors, supported by information and communications technology (ICT). The research results show that the virtual world can be a convenient place for intergenerational meetings and mutual learning motivating students to learn and limiting seniors’ social and digital exclusion.

Keywords: cyberspace, ICT (information and communication technologies), intergenerational learning

¹ Projekt został sfinansowany przy wsparciu Komisji Europejskiej w ramach programu Erasmus+. Niniejsze opracowanie stanowi jedynie wyrażenie poglądów jej autora, a Komisja nie ponosi odpowiedzialności z tytułu jakiegokolwiek wykorzystania zawartych w niej informacji. Badania naukowe w ramach projektu zostały dofinansowane ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na naukę na lata 2016–2018 przyznanych jako współfinansowanie projektu międzynarodowego. Umowa nr 3590/ERASMUS+/2016/2.

Wstęp

Rola nowoczesnych technologii (*information and communication technologies* – ICT) w edukacji rośnie, jest intensywnie rozpoznawana, o czym świadczą liczne projekty badawcze poświęcone temu zagadnieniu oraz opracowania naukowe. Uważa się, że właściwe wykorzystanie ICT w szkole zachęca uczniów do myślenia, twórczości, rozwiązywania problemów w nowy, niekonwencjonalny i innowacyjny sposób (Cylkowska-Nowak, Wierzejska, 2017; Watkins, 2017; Ordon, Sołtysiak, 2016; Lewowicki, Siemieniecki, 2012; Baron-Polańczyk, 2007, 2006). W tym sensie ICT należy postrzegać jako nowoczesną pomoc i wsparcie przebiegu procesów edukacyjnych. Chodzi zarówno o uczenie się szkolne (formalnie zorganizowane), jak i nieformalne uczenie się poza szkołą, w sytuacjach codziennych.

Uczenie się uczniów XXI w. – prócz tradycyjnej „szkolnej ławki” – odbywa się także w nowej przestrzeni nazwanej cyberprzestrzenią lub światem wirtualnym, która łączy naukę w szkole, domu i wielu innych sytuacjach życiowych, co zwiększa możliwości i efektywność tego procesu. Nowoczesne technologie poszerzyły więc przestrzeń uczenia się poza fizyczne wymiary budynków szkolnych i klas oraz poza tradycyjne godziny lekcyjne. Wydają się też spełniać edukacyjne oczekiwania dzieci i młodzieży oraz seniorów.

Działania w tym kierunku są edukacyjnie pożądane, ponieważ zmiany społeczno-kulturowe powodują, że dzieci i młodzież wychowują się w mniejszych rodzinach i mają coraz mniej szans do nawiązywania kontaktów z osobami z różnych grup wiekowych. Powstają też bariery instytucjonalne polegające na tym, że instytucje społeczne i przestrzeń publiczna są często przeznaczone dla osób w określonym wieku, tak jak np. przedszkola tylko dla dzieci, domy opieki społecznej tylko dla seniorów, a nawet biblioteki, które dzieli się na biblioteki dla dzieci i biblioteki dla dorosłych. Poszczególne pokolenia nie mają wielu możliwości i wielu wspólnych fizycznych przestrzeni wzajemnego uczenia się. Na tym tle cyberprzestrzeń jest perspektywicznym nowym miejscem międzypokoleniowych relacji.

Międzypokoleniowe uczenie się w cyberprzestrzeni

Badania nad międzypokoleniowym uczeniem się w cyberprzestrzeni prowadzone były w latach 2017–2018 i objęły grupę 267 respondentów – młodych imigrantów i seniorów, którzy bezpośrednio uczestniczyli w projekcie, oraz nauczycieli i polityków oświatowych, których opinie były uwzględnione na etapie planowania działań projektowych².

² Metodą badawczą było studium indywidualnych przypadków, w której przypadkami były kursy międzypokoleniowego uczenia się z wykorzystaniem cyberprzestrzeni. Technikami badań były ankieta oraz analiza wytworów (artefaktów) powstałych w wyniku międzypokoleniowej współpracy, takich jak zdjęcia, prace plastyczne, instalowane w narzędziach ICT aplikacje i zmiany w ich ustawieniach.

Tabela 1. Uczestnicy badań

Miasto	Uczniowie – ankieta przed kursem	Uczniowie – ankieta po kursie	Seniorzy – ankieta przed kursem	Seniorzy – ankieta po kursie	Nauczyciele	Przedstawiciele służb wsparcia młodzieży	Łącznie
Berlin	14	0	12	1	1	3	31
Goteborg	22	19	8	7	7	5	68
Madrid	17	15	10	14	1	8	65
Sheffield	40	22	23	17	1	0	103
Łącznie	93	56	53	39	10	16	267

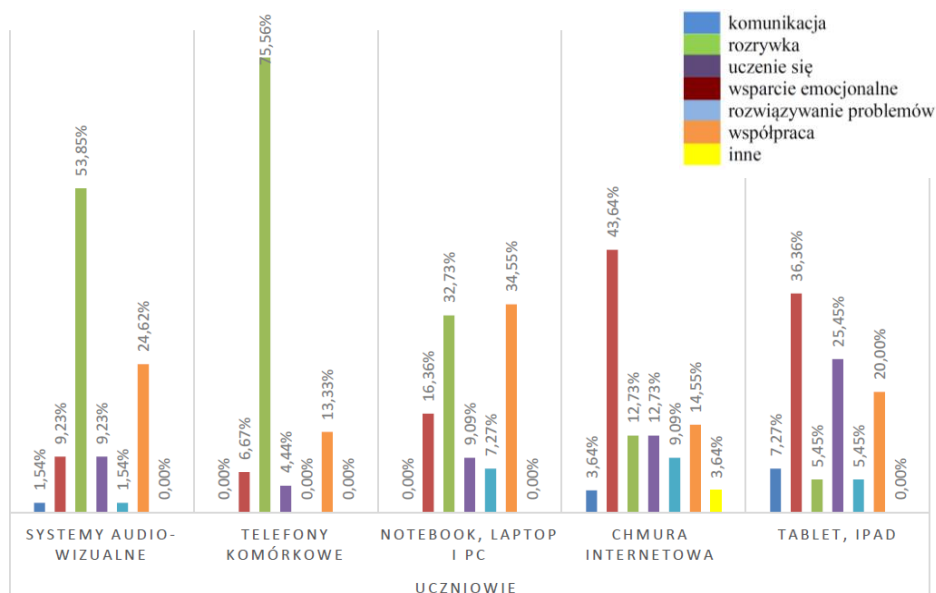
Źródło: opracowanie własne.

Z badań tych wynika, że międzypokoleniowe uczenie się nie jest, jak dotąd sądzono, „naturalne”, wszechobecne i spontanicznie zachodzące w grupie zróżnicowanej wiekowo. Sama tylko obecność przedstawicieli różnych pokoleń we wspólnej realnej lub wirtualnej przestrzeni nie jest tożsama z międzypokoleniowym uczeniem się. Stąd uzasadnione są formalnie zorganizowane, planowane i systematyczne działania na rzecz jego wspierania.

Szczególną rolę może w tym zakresie pełnić wykorzystywanie nowoczesnych technologii kreujących cyberprzestrzeń jako nowe miejsce międzypokoleniowych relacji potencjalnie skutkujących międzypokoleniowym uczeniem się. Możliwości nowoczesnych technologii w edukacji nieformalnej i pozaformalnej (incydentalnej) nie są w pełni wykorzystane, ponieważ narzędzia ICT używane są przez dzieci i młodzież często, ale głównie dla rozrywki, a dopiero w dalszej kolejności w celu komunikowania oraz uczenia się. Natomiast seniorzy używają ich intuicyjnie w zależności od potrzeby do celów podobnych jak młodzież, takich jak rozrywka, wyszukiwanie informacji, komunikowanie się.

Badania pozwoliły ponadto zidentyfikować różnice w stosowaniu narzędzi ICT w zależności od pokolenia. Dzieci i młodzież posiadają biegłą umiejętność obsługi i posługiwania się narzędziami ICT, które są przez nich wykorzystywane utylitarnie i stanowią ich codzienne wyposażenie. Najczęściej służą im do osiągnięcia konkretnych celów edukacyjnych. Młodym imigrantom nowoczesne technologie służą głównie do rozrywki, natomiast zdecydowanie niewykorzystany jest ich edukacyjny potencjał. Drugie miejsce zajmuje współpraca, ale najczęściej rozumiana jako współpraca służąca rozrywce (gry komputerowe on-line, umawianie się na prywatne spotkania), a trzecie miejsce – szukanie wsparcia emocjonalnego, np. poprzez wypowiedzi na forach internetowych lub rozmowy przez komunikatory internetowe (por. rysunek 1). Natomiast w przypadku seniorów, którzy najczęściej nie są biegli w posługiwaniu się nowoczesnymi technologiami, narzędzia ICT same w sobie są przedmiotem uczenia się, w szczególności zasady działania i obsługi. Znaczy to, że zanim staną się narzędziami osiągnięcia celów edukacyjnych, najpierw same w sobie muszą być

przedmiotem uczenia się. Wyniki badań – przeprowadzonych głównie w drugim roku implementacji projektu – wskazują na dość wysoki poziom sceptyczności seniorów wobec kontaktów społecznych inicjowanych i rozwijanych za pośrednictwem nowoczesnych technologii (32%). Jednocześnie stosunkowo niewielka część osób starszych (8%) deklarowała niechęć lub wręcz wrogość do nowoczesnych technologii. Ci seniorzy często zmieniali zdanie odnośnie narzędzi ICT i cyberprzestrzeni w toku kontaktów z młodymi imigrantami, którzy uczyli ich podstawowej obsługi urządzeń mobilnych.

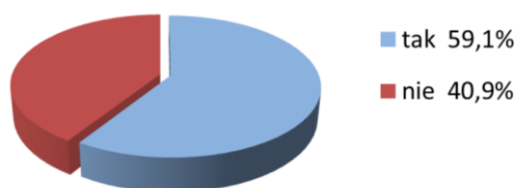

Rysunek 1. Przyczyny korzystania uczniów z wybranych narzędzi ICT

Źródło: opracowanie własne.

Jedną z najważniejszych wartości pojawiających się w międzypokoleniowej współpracy dzieci i młodzieży imigranckiej z seniorami była edukacja. Imigranci pochodzili z różnych kultur i społeczności, w których zdarzało się, że edukacja nie była postrzegana jako wartość lub była wartością podrzędną wobec takich wartości, jak posiadanie liczego potomstwa, praca, zdrowie, religia i rozrywka. Dopiero w relacjach z seniorami pochodzącymi z lokalnych społeczności młodzi imigranci zaczęli rozumieć nieznaną im dotąd uwarunkowania wysokiej pozycji formalnej i nieformalnej edukacji wśród podzielanych przez Europejczyków wartości, której często bywają podporządkowane pozostałe wymiary życia osobistego i społecznego, co wyraża się np. w częstym w Europie Zachodniej odrzucaniu decyzji o posiadaniu dzieci do skończenia studiów.

Projekt trwał za krótko, by można było śledzić dalsze losy edukacyjne dzieci i młodzieży biorących udział w kursach międzypokoleniowego uczenia się, i określić, czy miał on istotny wpływ na organicznie wśród nich zjawiska porzucania nauki. Jednak ze stanowisk wyrażonych przez uczniów z rodzin imigranckich wynika, że opinia większości z nich na temat edukacji zmieniła się i w przyszłości będą dążyć do pomyślnego przejścia przez przynajmniej podstawowe etapy formalnego kształcenia. Na pytanie „Czy Twój udział w projekcie przyczynił się do wzrostu znaczenia formalnej edukacji w Twoim życiu?” 59,1% dzieci i młodzieży zadeklarowało, że tak, a 40,9% było przeciwnego zdania.

Rysunek 2. Wpływ kursów międzypokoleniowego uczenia się z wykorzystaniem narzędzi ICT i cyberprzestrzeni na wzrost znaczenia wykształcenia wśród uczniów z rodzin imigranckich

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań wskazują, że międzypokoleniowe uczenie się jest ważną społeczno-kulturowo konstruowaną praktyką wymiany wiedzy, źródłem empowermentu, w którym uczniowie (młodzi imigranci), angażując się w podejmowanie decyzji dotyczących organizacji kursów, biorą odpowiedzialność za swoje działania, co przekłada się na ich poczucie przynależności do społeczności lokalnej, poprawę relacji z seniorami i daje realną możliwość kształtowania sytuacji społecznej w postaci kursów. Młodzi imigranci najczęściej starali się odpowiedzialnie i z zaangażowaniem pełnić rolę profesjonalnych trenerów w zakresie ICT. Zarówno oni, jak i seniorzy opisali swoje doświadczenia jako dające im „moc do zmiany” ich sytuacji życiowej i stwarzające szansę „wymiany wiedzy”. Seniorzy zwiększyli swoje zaangażowanie w dążenie do wywierania pozytywnego wpływu na młodych imigrantów w zakresie pomocy w doskonaleniu umiejętności językowych i rozpoczęciu życia w nowym kraju.

Narzędzia ICT, takie jak tablety, iPady i smartfony, uwzględniają jednak w większym stopniu potrzeby i możliwości młodych imigrantów niż seniorów. W przypadku młodych imigrantów narzędzia ICT pozwalają na pierwszy wirtualny kontakt z docelowym lub tymczasowym miejscem imigracji i uzyskanie o nim podstawowych informacji. Tym samym łagodzą lęk i pozwalają radzić sobie z podstawowymi wyzwaniem, jak topografia, komunikacja miejska, służby miejskie, lokalizacja sklepów i budynków użyteczności publicznej. W narzę-

dziach ICT istnieje możliwość wyboru języka, a nawet jeżeli nie, to używany w nich język angielski jest hasłowy, a obsługa urządzeń intuicyjna. Natomiast seniorzy przejawiają raczej zachowawczą postawę wobec nowości technologicznych, np. do słuchania radia używają tradycyjnego, stacjonarnego odbiornika, a nie internetu. Będąc często osobami samotnymi, preferują kontakt bezpośredni, a nie zapośredniczony przez nowoczesne technologie. Są też raczej niechętni w akceptowaniu regulaminów i umów licencyjnych pisanych małą czcionką i niezrozumiałym dla nich językiem, pełnym informatycznej i prawniczej terminologii. Udział w przeprowadzanych w ramach tego projektu kursach międzypokoleniowego uczenia się z użyciem narzędzi ICT pozwolił nieco złagodzić obawy seniorów względem nowoczesnych technologii.

W projekcie dążono także do rozwiązaniem problemu technologicznego polegającego na zaprojektowaniu i optymalnym wykorzystaniu narzędzi ICT (głównie aplikacji internetowych) w międzypokoleniowym uczeniu się, w szczególności w zakresie dostosowania tych narzędzi do możliwości młodych imigrantów i seniorów. Po każdym kursie wyprowadzane były rekomendacje dla optymalizacji narzędzi ICT przedstawiane w raportach, publikacjach i na konferencjach naukowych, m.in. takie, jak: fabryczne wgrzywanie do narzędzi ICT aplikacji edukacyjnych równoległe do aplikacji komercyjnych i służących rozrywce, powszechne wprowadzenie do treści kształcenia zagadnień związanych z edukacyjnym wykorzystywaniem nowoczesnych technologii, dostosowanie języka używanego w aplikacjach do możliwości percepcyjnych ludzi starszych oraz poprawa ergonomii narzędzi ICT w kierunku uwzględnienia ograniczeń i potrzeb seniorów.

Podsumowanie

Potencjał międzypokoleniowego uczenia się w cyberprzestrzeni dla rozwiązywania problemów edukacyjnych jest duży, ale wydaje się jednak nie w pełni wykorzystany. Tym samym marnowane są zdolności i możliwości zaangażowania starszych obywateli w relacje edukacyjne oraz tracony jest edukacyjny potencjał cyberprzestrzeni jako nowego miejsca spotkań w sytuacji, gdy coraz mniejsze są możliwości międzypokoleniowych spotkań w świecie realnym.

Jednak cyberprzestrzeń jak każda przestrzeń nie znosi pustki. To miejsce międzypokoleniowych relacji zostało już zagospodarowane przez inne, niekoniecznie edukacyjnie korzystne treści (np. komercyjne). Wynika to prawdopodobnie z błędnego powtarzającego się w literaturze przedmiotu założenia, że międzypokoleniowe uczenie się jest procesem naturalnym, tzn. samoistnie zachodzącym między ludźmi należącymi do różnych pokoleń. Wyniki badań przeprowadzanych w ramach projektu wykazały jednak, że nie należy biernie czekać, aż „naturalnie” uruchomiony zostanie potencjał międzypokoleniowych relacji i międzypokoleniowego uczenia się w cyberprzestrzeni, ponieważ samo

przebywanie osób z różnych pokoleń w wirtualnej (lub realnej) przestrzeni nie gwarantuje, że zajdzie międzypokoleniowe uczenie się. Należy starać się animować relacje międzypokoleniowe lub przynajmniej stworzyć dogodnie dla nich warunki, a pomocne w tym są już dziś powszechnie dostępne narzędzia ICT³.

Literatura

- Baron-Polańczyk, E. (2006). *Multimedialne materiały dydaktyczne. Projektowanie i wykorzystywanie w edukacji techniczno-informatycznej*. Zielona Góra: Wyd. UZ.
- Baron-Polańczyk, E. (2007). *Multimedialne materiały dydaktyczne w edukacji techniczno-informatycznej w szkole podstawowej i gimnazjum. Raport z badań*. Zielona Góra: Wyd. UZ.
- Cylkowska-Nowak, M., Wierzejska, E. (2017). Technologie informacyjne w edukacji zdrowotnej. W: B. Woynarowska (red.), *Edukacja zdrowotna. Podstawy teoretyczne. Metodyka. Praktyka* (s. 199-210). Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Leek, J., Rojek, M. (2017). *Intergenerational Learning Using ICT to Reduce Early School Leaving among Immigrant Pupils*, „*Litera Scripta*” (s. 34-48). České Budějovice: The Institute of Technology and Business.
- Leek, J., Rojek, M. (2019). *'ICT Guides' Project as an Example of Educational Support of Young Immigrants Through Intergenerational Learning and ICT Tools*. „Migration, Social Transformation, and Education for Democratic Citizenship, InZentIM and EARLI-SIG 13 Conference Documentation”.
- Lewowicki, T., Siemieniecki, B. (2012) (red.). *Nowe media w edukacji*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Ordon, U., Sołtysiak, W. (2016). Skuteczność kształcenia akademickiego w formule e-learningu. Wybrane aspekty. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 1(15), 39-43.
- Watkins, A. (2017). *Technologie informacyjne i komunikacyjne w edukacji włączającej. Rozwój dziedziny i nowe możliwości w państwach europejskich*. Pobrane z: <http://www.european-agency.org/publications/ereports> (25.07.2018).

³ Szczegółowe wyniki badań z pierwszego roku realizacji projektu zostały opublikowane w: Leek, Rojek (2017, 2019).